

9. Хейзинга Й. Осень Средневековья: исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах / отв. ред. С. С. Аверинцев / Й. Хейзинга. – М.: Наука, 1988. – 540 с.
10. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: учеб. пособие. / Е. И. Холостова. – М.: Дашков и К°, 2003. — 296 с.
11. Ehmer J. Das Alter in Geschichte und Geschichtswissenschaft / U. Staudinger, H. Häfner // Was ist Alter(n)? Neue Antworten auf eine scheinbar einfache Frage. – Berlin; Heidelberg: Springer, 2008. – S. 149 – 172.
12. Gnilka C. Aetas spiritualis. Die Überwindung der natürlichen Altersstufen als Ideal frühchristlichen Lebens. / Christian Gnilka. – Bonn: Cologne, 1972. – 245 s.
13. Luh A. Das „Goldene Zeitalter der Alten“? Alter in historischer Perspektive / Andreas Luh // Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie. – 2003. – Vol. 36. – Issue 4. – S. 303–316.
14. Minois G. Historia starości / Georges Minois. – Warszawa: Wydawnictwo Marabut, 1995. – 336 s.
15. Święty Benedykt z Nursji / Regula świętego Benedykta XXXVII.– Kraków: Żywot, 1993. – S. 38–46.
16. Renson R. Leibesübungen der Bürger und Bauern im Mittelalter / Ueberhorst H. // Geschichte der Leibesübungen / R. Renson. – Berlin; Munchen, Frankfurt, 1980. – S. 97–144.
17. Shahr S. Growing Old in the Middle Ages: Winter Clothes Us in Shadow and Pain / Shulamith Shahr. – London and New-York: Routledge, 2004. – 251 p.
18. Sprandel R. Modelle des Alterns in der europäischen Tradition / Hans Süßmuth // Historische Anthropologie Der Mensch in der Geschichte / Rolf Sprandel. – Göttingen, 1984. – S. 110–123.
19. Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dziegielewska M. Podstawy gerontologii społecznej // Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR. – Warszawa, – 2006 – 322 s.
20. Tacyt P.K. Germania: (Dzieła) / Publiusz Korneliusz Tacyt. – Warszawa, 1957. – T. II. – 531 s.
21. Thane P. Das Alter. Eine Kulturgeschichte / Pat Thane. – Darmstadt: Primus Verlag, 2005. – 320 s.

УДК 37.013.42

А. І. РОМАНОВСЬКА

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Розглянуто питання про загальну і професійну соціалізацію, волонтерську діяльність та її види за етапами: організація волонтерської діяльності, співробітництво вищих навчальних закладів (ВНЗ) з громадськими організаціями і державними соціальними службами. Проведено аналіз волонтерської діяльності в зарубіжних країнах. Визначено завдання волонтерів, які спрямовані на виховання і соціалізацію особистості.

Ключові слова: студентська молодь, загальна соціалізація, професійна соціалізація, волонтери, волонтерська діяльність, види волонтерської діяльності, ціннісні орієнтації.

А. И. РОМАНОВСКАЯ

ВОЛОНТЕРСТВО КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Рассмотрен вопрос об общем и профессиональную социализацию, волонтерскую деятельность и ее виды по этапам: организация волонтерской деятельности, сотрудничество вузов с общественными организациями и государственными социальными службами. Проведен анализ волонтерской деятельности в зарубежных странах. Определены задачи волонтеров, которые направлены на воспитание и социализацию личности.

Ключевые слова: студенческая молодежь, общая социализация, профессиональная социализация, волонтеры, волонтерская деятельность, виды волонтерской деятельности, ценностные ориентации.

VOLUNTEERING AS A MEANS OF PROFESSIONAL SOCIALIZATION

The article deals with the problem of general and professional socialization, volunteer activities and its types (internal and external) step by step: organizing volunteer activities, cooperation of HEI with NGOs and also with government social services. Volunteering in foreign countries is analyzed. The tasks of volunteers which are focused on education and socialization are defined.

Keywords: college students, general socialization, professional socialization, volunteers, volunteer activities, the types of volunteer activities, values orientation.

Зміна суспільних відносин в Україні донедавна характеризувалася пріоритетною увагою до економічних та політичних аспектів функціонування держави на відміну від проблем соціалізації. Але на новому етапі розвитку держави стають все більш актуальними питання вдосконалення особистості, її творчого розвитку, активності, загальної і професійної підготовки, прилучення до соціального буття молоді, зокрема соціалізації студентської молоді.

Соціалізація людини – процес складний і тривалий. У педагогіці він розглядається у зв'язку з розумінням суті виховного процесу. Основними його учасниками у вищій школі є студенти і викладачі, які забезпечують формування особистості. У процесі життєвої взаємодії під впливом соціальних залежностей, різних впливів виховного характеру в студентів створюється уявлення про світ, формуються вміння і навички діяльності, принципи поведінки, розвиваються психічні якості, що сприяє їх підготовці до участі в суспільному житті.

Відомо, що студентський вік – це сенситивний період для розвитку основних особистісних соціогенних потенцій людини, до яких належать: формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей як передумова подальшої самостійної професійної творчої діяльності; становлення інтелекту і стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією. Тому саме під час навчання у ВНЗ відбувається соціалізація студента як особистості [2].

Метою статті є висвітлення питання соціалізації студентської молоді у процесі волонтерської діяльності.

Науковці виокремлюють два етапи соціалізації студентської молоді:

1) етап загальної соціалізації – формування і засвоєння основних соціальних і психологічних цінностей: трудових, моральних, естетичних, політичних, правових, екологічних, сімейних;

2) етап професійної соціалізації – засвоєння людиною тієї чи іншої професії, здобуття специфічного рольового знання, коли роль пов'язана з виконанням певного виду праці.

Система ціннісних орієнтацій посідає важливе місце у структурі професійного потенціалу студента. Вони лежать в основі мотивів діяльності, тісно пов'язані з бажаннями, емоціями, інтересами, почуттями особистості і є основою формування ставлення до себе, інших людей, оточуючого світу. Цінності забезпечують вибіркоче ставлення особистості до матеріальних і духовних благ, ідеалів, впливають на визначення місця особистості в суспільстві, а також на вибір референтної групи. Несформованість ціннісних орієнтацій породжує внутрішні протиріччя, конфлікти, наслідком чого є невизначеність життєвої позиції, непослідовність дій у процесі досягнення мети.

Залучення студентів до освоєння своєї майбутньої професійної діяльності може, з одного боку, зміцнювати професійну мотивацію, а з іншого – слугувати зразком для побудови власної життєвої стратегії. У цьому зв'язку надзвичайно важливо, щоб студенти, зокрема майбутні соціальні працівники, були залученими до спеціально організованої роботи. Такою роботою під час навчання студентів у ВНЗ може бути волонтерська діяльність.

Зауважимо, що волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ якраз є однією з важливих форм їх участі у громадському житті як провідного напрямку соціалізації та одним із засобів набуття умінь і навичок професійної діяльності.

Загалом сьогодні волонтерство у вирішенні проблем соціалізації розглядається у таких аспектах:

- як ресурс соціальної роботи для створення більш сприятливих умов соціалізації на всіх рівнях, у т. ч. на рівні громади, через надання волонтерами допомоги іншим;
- як засіб створення більш сприятливих умов для соціалізації учасників волонтерського руху через активізацію та спрямування їхньої діяльності у соціально позитивне русло [4, с. 56].

Визначаючи волонтерську діяльність, сучасні дослідники тлумачать сутність цього феномена як:

- соціальну практику, що може бути освоєна майбутніми фахівцями соціальної сфери поза професійною підготовкою у ВНЗ на базі громадських організацій;
- добровільну діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, без цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зростання; отримання різнобічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям;
- основу функціонування громадських організацій, територіальних громад, форму громадянської активності населення;
- малоспеціалізовану допомогу в різних сферах діяльності [8, с. 234].

Волонтерство є добровільним вибором, що відображає особисті погляди та позиції і виражається у спільній діяльності в межах різних асоціацій [4, с. 67]. Воно сприяє покращенню якості життя, особистому процвітання й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва справедливого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій. До головних принципів волонтерського руху, належать принцип надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства в елемент особистісного розвитку, набуття нових знань та навичок [3, с. 24].

Педагогічна сутність волонтерської діяльності полягає у сприянні формуванню і розвитку цінностей, мотивації на участь у діяльності, зміні психологічних якостей особистості, ставлення до себе та оточуючих людей, соціальна – у засвоєнні соціальних норм, знань, формуванню соціального досвіду, а також оволодінні технологіями, прийомами та різними формами волонтерської діяльності.

За своєю суттю волонтерство дає змогу розширити діапазон професійної діяльності студентів соціально спрямованих спеціальностей, надаючи при цьому певні переваги порівняно із звичною навчально-професійною діяльністю, основними з яких є:

- добровільність участі, а отже, більш стійка мотивація до діяльності;
- більша самостійність, що призводить до більш динамічного та якісного особистісного та професійного зростання;
- більша свобода вибору об'єктів волонтерської діяльності, її змісту, форм, отже з'являється більше умов для вибудови індивідуальної траєкторії професійного становлення;
- більше каналів соціального порівняння (інші волонтери, професіонали соціальної сфери тощо), а звідси – умови для формування більш об'єктивно-критичного ставлення до себе як особистості, так і фахівця.

Під час волонтерської діяльності студенти отримують знання, вміння і досвід:

- щодо загальної соціалізації: глибші знання з соціальних проблем, реальніші уявлення про спосіб життя різних верств населення; нові навички й досвід загального характеру; розвиток комунікативних навичок, досвід спілкування з різними людьми; досвід ділового спілкування й ділової поведінки; самоактуалізація та самореалізація завдяки переходу до нового, більш активного способу життя; самоствердження через відчуття себе корисним, отримання більш соціально поважного статусу тощо;

- щодо професійної соціалізації: перевірку власної теоретичної та практичної підготовки на практиці; самодіагностику професійної придатності та професійних пристрастей; стійку динаміку соціально-ціннісної складової у системі професійної мотивації; набуття додаткових фахових знань з майбутньої спеціальності; напрацювання навичок спілкування з майбутніми клієнтами, спілкування з професіоналами в обраній спеціальності; знайомство з новими методиками і технологіями; відпрацювання власного набору професійного інструментарію; формування індивідуального стилю професійної поведінки й діяльності.

Волонтерську діяльність студентів можна умовно поділити на «внутрішню», яка здійснюється за рахунок своїх ресурсів у межах самого навчального закладу, та «зовнішню», тобто ту, яка здійснюється за межами навчального закладу або у співпраці з громадськими організаціями та державними органами соціальної служби.

«Внутрішня» волонтерська діяльність, на нашу думку, може бути організована за такими напрямками:

– *організація дозвілля у студентському середовищі*. Як будь-який колектив, студентське середовище має свої норми, правила, установки, тому створення атмосфери невимушеності, психологічного комфорту дасть можливість студентам спокійніше інтегруватися в нові умови та ефективніше працювати стосовно підготовки до майбутнього самостійного життя. За допомогою участі в організації дозвілля як засобу соціалізації особистість засвоює досвід суспільства, його цінності, накопичує соціальні знання та норми поведінки [6, с. 29];

– *супровід студентів-першокурсників*. Соціальний супровід – це вид соціальної діяльності, що є формою соціальної підтримки та передбачає продовж певного терміну надання конкретній особі комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних, інформаційних послуг соціальним працівником, а також, у разі потреби, спільно з іншими фахівцями з різних установ та організацій [7, с. 206]. Роль соціального працівника при цьому можуть відігравати волонтери. Найчастіше студент-першокурсник відчуває фізичне та психічне перевантаження. Адже I курс – це початок студентського життя, період адаптації до нових соціальних умов навчання у ДУП, коли студенти повинні прийняти нову соціальну роль, засвоїти вимоги навчального закладу, звикнути до нового колективу, долучитися до професії. І на цьому етапі дуже важливою для успішної соціалізації студента-першокурсника є роль волонтерів, які покликані допомогти зорієнтуватися йому в суспільній сфері, зокрема соціальній, а також оволодіти досвідом старших поколінь, навчитися самостійно освоювати свої професійні знання та життєвий досвід. Розуміючи проблеми першокурсників краще за інших, волонтери: вивчають мотивацію, рівень самооцінки, на підставі яких складають план соціального супроводу; допомагають у поселенні до гуртожитку, оформленні документів, знайомстві з правилами внутрішнього розпорядку; проводять тренінги на згуртованість групи; розробляють рекомендації для кураторів, викладачів щодо особливостей та специфіки роботи зі студентами-першокурсниками;

– *соціально-педагогічна робота з батьками*, тобто такий різновид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється у певній соціальній інституції та спрямований на точно визначений об'єкт впливу [7, с. 196]. У цьому разі об'єктом впливу є батьки студентів. Серед методів, які при цьому можуть використовувати волонтери, ефективним є метод консультування (індивідуального чи групового), Дні відкритих дверей, «круглі столи», листування з батьками;

– *надання соціально-педагогічної підтримки та послуг студентським сім'ям*, яка розглядається як «система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг» [7, с. 98]. До найбільш поширених видів соціальної підтримки відносяться: матеріальна, психологічна, педагогічна, юридично-правова [1, с. 67]. Враховуючи такі найбільш розповсюджені труднощі студентських сімей, як погані житлові умови, невлаштований побут, низький матеріальний рівень, дефіцит вільного часу, діяльність волонтерів полягає у: матеріальній підтримці шляхом забезпечення продуктами харчування, одягом; допомозі з доглядом за немовлятами; психологічній підтримці студентських сімей, яка спрямована на мобілізацію внутрішніх ресурсів, подоланні невпевненості у своїх силах, зміцненні активної, діяльної особистісної позиції; проведенні лікувальної гімнастики, організації медичного огляду дітей; допомозі в оформленні необхідних документів та пільг. Педагогічна підтримка орієнтована на превентивну та оперативну допомогу шляхом надання соціально-педагогічної інформації, проведення просвітницьких заходів, консультацій, бесід.

Аналіз зарубіжного досвіду соціальної освіти у ВНЗ дає такі напрями «зовнішньої» волонтерської роботи:

– *організація волонтерської роботи на базі студентських об'єднань*. Наприклад, досвід Німеччини, Франції, Швейцарії показує перспективи соціально-культурної сфери професійної діяльності майбутніх соціальних працівників – так званих фахівців-аніматорів. Під «анімацією» розуміють свідому партнерську діяльність, спрямовану на розвиток і зміну соціального спілкування людей, суспільних структур й удосконалювання умов для дій окремих індивідів і соціальних груп з метою більш повної реалізації ресурсів людини. Використання цієї технології при бажанні працювати та мінімальних фінансових витратах дозволяє студентам-аніматорам активно залучати молодь до культурного і соціального життя суспільства, вчить вільно мислити, критично осмислювати свої знання, переконання, формування умінь розуміти інші погляди, переконливо викладати власні погляди в публічному виступі, бути психологічно стійким і позитивно налаштованим;

– *співробітництво ВНЗ із громадськими організаціями, до діяльності яких залучають студентів*. Домовленість ВНЗ із громадськими організаціями про спільну соціально-педагогічну діяльність дає змогу студентам-волонтерам отримати під наглядом досвідчених практиків досвід у обслуговуванні-патронажі (традиційна форма допомоги однієї людини іншій, яка припускає особисту підтримку, допомога під час покупок, дружні відвідування, обмін досвідом тощо), поліпшенні психологічного стану громади, участі в групах самопомоги, зборі фінансових засобів та пожертвувань, боротьбі за зміни й захист громадянських прав, спрямовані на зміну функціонування установ, захист, розширення прав громадян, діяльності у розробці програмних ліній громадських організацій та їх керівництві.

– *співробітництво ВНЗ із державними соціальними службами, до діяльності яких залучають студентів*. Волонтерська діяльність здійснюється під керівництвом та контролем досвідченого працівника соціальної служби по роботі з молоддю, який планує педагогічну волонтерську роботу так, щоб можна було набути власний досвід мінімум у двох видах діяльності. Праця студентів-волонтерів зводиться до роботи з відвідувачами в центрах соціальних служб, допомоги в організації заходів, патронажу, поширення інформації, оцінювання державних програм та їх виконання, збору зовнішньої інформації та не передбачає хаотичного характеру. Як правило, відносини між студентом-волонтером і соціальною службою регулюються договірними зобов'язаннями, які чітко визначають обсяг робіт, завдання та очікувані результати. Тому волонтери відповідають за виконання правил та вимог організації, збереження її матеріальних цінностей, а також будь-яку діяльність, яка негативно позначається на репутації установи, тощо.

Хоча волонтерство є добровільною діяльністю, яка має за мету реалізацію соціальних, благодійних і духовних інтересів, а не набуття матеріальної винагороди, питання стимулювання суттєві для студентів. Студентів, які вступають до лав добровольців, спонукають до цього не матеріальні мотиви, а бажання набуття додаткових знань та інформації, реалізувати власну ініціативу, прийняти участь в житті різних освітніх і соціально-культурних установ та бути соціально корисними [5, с. 47]. Тому стимулювання повинно відповідати їх сподіванням.

Серед очікуваних можна виокремити освітнє, інформаційне і нематеріальне стимулювання. Освітнє стимулювання – це надання волонтерам можливості участі в просвітницьких програмах організації на безоплатній або пільговій основі, набуття досвіду роботи за різноманітними напрямками діяльності тощо. Інформаційне стимулювання передбачає доступ до спеціалізованих інформаційних джерел і матеріалів – таких, як бібліотечна система, інтернет-ресурси, науково-дослідницькі розробки, інноваційні технології та ін. Нематеріальне стимулювання надає волонтерам можливість організації вільного часу, наприклад, безкоштовного відвідування заходів, які проводяться організацією, окремих пільг, послуг тощо.

Таким чином, волонтерська робота як складова процесу соціалізації дає можливість майбутньому фахівцеві включитися до всієї сукупності соціальних ролей, норм і поведінкових стереотипів суспільства, ознайомлює із загальною культурою і специфічними субкультурами певного соціуму. Вона сприяє розвитку професійних навичок майбутнього соціального працівника: бачити реальну мету, планувати етапи її досягнення, проводити моніторинг процесу змін і оцінку результатів, залучати громадян до розвитку, ініціювати участь дітей та дорослих у добродійних справах, впроваджувати різноманітні масові форми соціальної роботи,

представляти інтереси громади в органах влади, вести переговори, встановлювати ділові стосунки тощо.

Завдяки виконанню волонтерської роботи майбутній фахівець стає активним учасником міжособистісних взаємовідносин і професіоналом своєї справи, готовим надати допомогу тим, хто цього потребує. Ця робота спонукає майбутнього фахівця до активної взаємодії із соціальним середовищем, встановлення тривалих взаємин із представниками різних соціальних груп суспільства, що сприяє засвоєнню соціального досвіду. Тож волонтерство можна визначити як засіб виховання і соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації і підготовки до здорової професійної діяльності, успішної життєдіяльності молодшої людини в сучасному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Виноградова В. Проблеми соціалізації студентської молоді / В. Виноградова. – К.: Укр. центр політ. менеджменту. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua>.
3. Заверико Н. В. Міжнародні організації у соціальній сфері / Н. В. Заверико // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 4. – С. 23–25.
4. Загальна декларація волонтерів: XI конгрес Міжнародної асоціації волонтерів (Париж, 1990 р.) // Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. // Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. та ін – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.
5. Обучение социальной работе: состояние и перспективы: материалы Международного конгр. школ социальной работы / под ред. В. Г. Бочаровой. – М., 1997. – 115 с.
6. Рижанова А. О. Сучасна соціалізація студентської молоді в поза навчальній діяльності / А. О. Рижанова // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2009. – № 4. – С. 27–34.
7. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
8. Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / отв. ред. Т. Ф. Яркіна, В. Г. Бочарова. – Тула: АСОПиР РФ, 1993. – 312 с.

УДК 37.035: 37.018.3 (2)

О. В. ПОЛІЩУК

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Розглянуто теоретичний аспект правового виховання учнів 5–6 класів шкіл-інтернатів. Уточнено суть поняття «правове виховання учнів 5–6 класів шкіл-інтернатів». Висвітлено психологічні особливості молодших підлітків таких навчальних закладів. Проаналізовано специфіку правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів. Відзначено вплив соціального досвіду вихованців інтернатних установ на ефективність правового виховання.

Ключові слова: *правове виховання, школа-інтернат, діти-сироти, молодші підлітки, учні 5–6 класів школи-інтернату.*

Е. В. ПОЛІЩУК

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ УЧЕНИКОВ 5–6 КЛАССОВ ШКОЛ-ИНТЕРНАТОВ

Рассмотрен теоретический аспект правового воспитания учеников 5–6 классов школ-интернатов. Уточнена сущность понятия «правовое воспитание учеников 5–6 классов школ-интернатов». Отражены психологические особенности младших подростков таких учебных заведений. Проанализирована специфика правового воспитания младших подростков школ-интернатов. Отмечено влияние социального опыта воспитанников интернатных учреждений на эффективность правового воспитания.